

דגם תשובות בתורה שבעל פה – גמרא מסכת סנהדרין, מס' 005391, חורף תשפ"ב

הערה למעריך: דברים הכתובים בסוגריים אינם מחייבים את הנבחן.

פרק ראשון

על הנבחן לענות על שש מן השאלות 1-9.

1. גזרת ייחוד (דף כא, ע"א-ע"ב)

א. שאר הנשים למדו מן המעשה של תמר שאם לבנות מלכים יכול לקרות קלקול כזה, קל וחומר שיכול לקרות לבנות הדיוטות; אם לצנועות יכול לקרות קלקול כזה, קל וחומר שיכול לקרות לפרוצות [בעקבות כך למדו הנשים לשמור על עצמן].

ב. (1) חכמים גזרו שאסור לאדם להיות עם אחת מן העריות, כגון אשת איש, כשהם לבדם ואין דרך בני אדם להגיע לשם באותו זמן.

(2) קושיית הגמרא: "ייחוד דאורייתא הוא".

הסבר: על פי רב יהודה בשם רב, בעקבות מעשה תמר גזרו על ייחוד עם ערוה, אבל איסור ייחוד עם ערוה הוא איסור מן התורה ואין צורך לגזור עליו.

ג. (1) "כי יסיתך אחיך בן אמן".

(2) מן התורה אסור להתייחד עם ערוה (לקבל: אשת איש). על פי גזרת חכמים אסור להתייחד עם פנויה.

2. האם מותר לכוהנים לשתות יין לאחר חורבן הבית? (דף כב, ע"ב)

א. ייתכן שייבנה בית המקדש היום, וחוששים בנוגע לכל כוהן שאינו יודע את משמרתו ואת משמרת בית אב שלו, שהיום הוא היום הקבוע לעבודת בית אב שלו ויתבקש לעבודה בבית המקדש, ולא יוכל לעבוד בגלל ששתה יין.

ב. (1) כי אפילו אם הכוהן יהיה שתוי – הוא יוכל לנמנם מעט כדי להפיג את יינו ולהיכנס לעבוד בבית המקדש.

(2) מותר לכוהנים לשתות יין אם הם שותים כדי רביעית (או פחות) כי בשתייה כזו אפשר לנמנם מעט ולהפיג את היין, אך אם ישתו יותר מכדי רביעית השינה תגביר את שכרותם.

ג. שתויי יין שעבדו בבית המקדש עבודתם מחוללת ולכן אסרו חכמים לאחר חורבן הבית על הכוהנים לשתות יין, אבל פרועי ראש שעבדו בבית המקדש אין עבודתם מחוללת, ולכן התירו חכמים לכוהנים לאחר חורבן הבית לגדל שיער.

3. המשחק בקוביא ואסמכתא (דף כד, ע"ב)

א. אסמכתא – דבר שאדם מתחייב לחברו וסומך שלא יצטרך לתת לו באמת.

אסמכתא אינה קונה, ולכן מה שנוטל מחברו בעקבות אסמכתא הרי הוא כעין גזלה בידו.

ב. (1) הטעם לדברי רב ששת: משחק בקוביא אינו אסמכתא מכיוון שידוע שייתכן שיפסיד ואין הדבר תלוי בו, ואם בכל זאת התנה עם חברו שהמנצח ירוויח, מוכח שמחמת הספק שמא הוא ירוויח גמר בדעתו להקנות לחברו בלב שלם, ואין זה גזלה.

(2) אסמכתא על פי רב ששת: כאשר סבור שבידו לעשות, שמתחילה לא התכוון לתת אך טעה וחשב שלא יבוא לידי חיוב.

– דוגמה א: אריס שהתנה שאם יוביר את השדה ולא יעבדנו – ישלם קנס. האריס סבור שבוודאי יעבדנו, ולא יצטרך לשלם.

– דוגמה ב: אדם לווה כסף מחברו ושילם מקצת מן החוב, ומשליש את השטר אצל אדם שלישי ומתנה שאם לא ישלם את שאר החוב עד זמן מסוים, יחזיר השליש את השטר למלווה והוא יגבה מהלווה את כל החוב. הלווה סבור שישלם בזמן ולא ייקנס לפרוע שוב את כל החוב.

[הערה למעריך: על התלמיד להסביר באמצעות אחת מן הדוגמאות ברש"י.]

ג. על פי רמי בר חמא פסול לעדות כי בכל מקרה נחשב כעין גזלה בידו.

על פי רב ששת אינו פסול לעדות כי עוסק ביישובו של עולם.

4. לווה בריבית (דף כה, ע"א)

א. אדם שלוה בריבית פסול לעדות כי גם הוא [ולא רק המלווה] עובר על מצוות לא תעשה שנובעת מתאוה לכסף ("חימוד ממון מעבירו על דת"), שהרי הוא עושה כן כדי לקבל הלוואה; ואם כן הוא דומה ל"רשע דחמס", דהיינו גזלן, שפסול לעדות.

ב. (1) שני עדים העידו על ביניתוס שהוא הלווה בריבית [ואם כן הוא פסול לעדות]. עד אחד אמר: בר ביניתוס הלווה בריבית בפניי, והעד השני אמר: בר ביניתוס הלווה לי בריבית. על סמך עדות העדים האלה פסל רבא את בר ביניתוס לעדות.

(2) הסתירה בין שתי הפסיקות של רבא: רבא פסק שמי שלוה בריבית פסול לעדות, ואם כן מדוע קיבל את עדותו של העד השני שהעיד שבר ביניתוס הלווה לו בריבית? הרי עד זה הוא לוה בריבית ופסול לעדות!

ג. (1) אין אדם משים עצמו רשע כי הוא קרוב לעצמו וכשם שאין אדם נאמן להעיד על קרובו בין לזכות בין לחובה, כך אינו נאמן להעיד על עצמו בין לזכות בין לחובה.

(2) העד השני אינו נאמן לפסול את עצמו על פי עדותו, ולכן הוא עד כשר בנוגע לעדותו על בר ביניתוס, ואם כן מצטרפת עדותו לפסול את בר ביניתוס.

5. האיסור לעבוד בשדה בשנה השביעית (דף כו, ע"א)

א. (1) ארנונא – מס קצוב שגובה המלך מן התבואות [ואם לא משלמים את המס נענשים על ידי המלך]. מס הארנונא גרם לרבי ינאי להכריז "פוקו וזרעו בשביעית" כי היה קושי כלכלי לשלם את המס בעקבות האיסור לזרוע בשביעית.

(2) שביעית בזמן הזה דרבנן [שבטלה קדושת הארץ].

ב. (1) – האדם שעובד בשדה הוא שכיר ובעל השדה ששכרו לחרוש את שדהו הוא גוי, וחכמים הקלו בקרקע של גוי בזמן הזה שקדושת הארץ היא מדרבנן. [לקבל: קניין הגוי בקרקע מפקיע לגמרי את קדושת הארץ שהיא מדרבנן בזמן הזה].

– האדם שעובד בשדה הוא שכיר ולבעל השדה ששכרו הותרה עבודת השדה משום ארנונא. [הערה למעריך: על התלמיד לענות על פי אחד מן ההסברים ברש"י.]

(2) האדם שעובד בכרם זומר כדי להשתמש בזמורות לצורך קשירת הזיתים הנסחטים בבית הבד וזמירה כזו מותרת בשביעית [כיוון שאינו מתכוון לתועלת הגפן אלא להשתמש בזמורות].

6. בא במחותרת (דף עב, ע"א)

טעם	דין	מקרה	אומר	(1) א.
[מאי טעמא] בדמים קננהו	פטור	הבא במחותרת ונטל כלים ויצא	[אמר] רב	

(2) הטעם לדין: הגנב פטור כי קנה את הכלים בדמי נפשו, כלומר מכיוון שמוותר להורגו בשעת גנבת הכלים, חיוב המיתה שנתחייב בו פוטר אותו מחיובי הממון על הגנבה.

ב. (1) רבא מסכים עם דעתו של רב במקרה שהגנב שבר את הכלים [אפילו לאחר זמן], ולכן הכלים אינם קיימים בעולם, והגנב אינו מתחייב בתשלום דמי הכלים בגלל שהיה עליו חיוב מיתה בשעת גנבת הכלים.

(2) רבא אינו מסכים עם דעתו של רב במקרה שהכלים קיימים, ולדעתו הגנב חייב להשיבם כי הם שייכים לבעליהם בכל מקום שהם והם כפיקדון אצל הגנב. נמצא שחיוב ההשבה במקרה זה אינו דין תשלומים (אלא החזרת חפץ לבעליו), ולכן אינו נפטר על ידי חיוב מיתה.

ג. הגמרא מקשה על רב.

הקושיה: המשנה עוסקת בבא במחותרת ששיבר את החבית. על פי המשנה, הגנב פטור במקרה שמוותר להורגו ("אין לו דמים"). לכאורה הטעם שהגנב פטור הוא משום שהוא שיבר את החבית, אבל אם נטל את החבית ולא שיברה – חייב להשיבה, כדעת רבא.

7. "ייהרג ואל יעבור" ו"יעבור ואל ייהרג" (דף עד, ע"א-ע"ב)
- א. (1) המשפט: "כי אתא רבין א"ר יוחנן אפילו שלא בשעת גזרת מלכות לא אמרו אלא בצינעא אבל] בפרהסיא אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור".
הקושיה: על פי המימרה של רבי יוחנן, צריכים למסור את הנפש על כל העבירות שבתורה כאשר מדובר בפרהסיא, אבל אסתר נבעלה לגוי בפרהסיא [כלומר בידיעת כולם] ולא מסרה עצמה למיתה.
- (2) לפי רבא, כאשר הגוי דורש מהיהודי לעבור עבירה בפרהסיא ומתכוון להעביר את היהודי על דתו – חייבים למסור את הנפש, אבל כאשר הגוי דורש מהיהודי לעבור עבירה בפרהסיא ומתכוון להנאת עצמו ולא להעבירו על דתו – אין חייבים למסור את הנפש.
- ב. היה נהוג לתת לפרסיים "קוואקי ודימוניקי", שהם כלי נחושת לגחלים, כדי להעמיד בבית העבודה זרה שלהם ביום חגם. אם צריך למסור את הנפש גם כאשר מדובר לצורך הנאת עצמם – היה צריך למסור את הנפש ולא לתת לפרסיים "קוואקי ודימוניקי". מוכח מנוהג זה שמותר לתת כאשר הגויים דורשים לצורך הנאת עצמם ואינם דורשים שהיהודים ישתתפו בטקס.
- ג. רבא אמר שאם גוי אומר ליהודי לקצור אספסתא בשבת בפרהסיא ולתת לבהמה [של הגוי] לאכול ואם לא יעשה כך ייהרג – מותר ליהודי לעשות כך, אבל אם הגוי אומר ליהודי לקצור אספסתא בשבת בפרהסיא ולזרוק לנהר ואם לא יעשה כך ייהרג – היהודי צריך למסור את נפשו ולא לעשות כך. הסיבה להבדל בין שני המקרים היא החילוק שחילק רבא בין מקרה שנעשה להנאת הגוי, כמו האכלת בהמתו, שאז אין צריך למסור את הנפש, לבין מקרה שנעשה כדי להעביר את היהודי על דתו, כמו במקרה שהוא דורש לקצור אספסתא בשבת ולזרוק לנהר, שאז צריך למסור את הנפש.

8. קטע שלא נלמד

- א. (1) I. מדובר על גנב הבא במחתרת.
הספק: כאשר גנב בא במחתרת אין זה ברור לשם מה בא, האם רק לגנוב ממון או שמא גם להרוג את בעל הבית.
- II. ניתן להציל את בעל הבית בנפשו של הגנב.
- (2) התורה התירה לבעל הבית להציל את עצמו מגנב הבא במחתרת על ידי הריגת הגנב שלא בטוח שמתכוון להרוג אותו, אף שעוון רצח הוא עוון חמור מאד שמטמא את הארץ וגורם לשכינה שתסתלק מישראל. אם התירה התורה עוון חמור כל כך משום ספק פיקוח נפש – ברור שתתיר עוון קל יותר כמו חילול שבת.
- ב. (1) אדם אינו עומד ושותק כאשר הוא רואה גנב גונב את ממונו, אלא הוא מנסה להציל את ממונו.
- (2) על פי רבא, התורה התירה לבעל הבית להרוג את הגנב הבא במחתרת כי הגנב בא בוודאות על עסקי נפשות כי הוא מודע לכך שבעל הבית יעמוד מולו כדי להגן על ממונו, והוא מתכנן להרוג את בעל הבית במקרה כזה, ולכן "בא להרגך – השכם להורגו". אם כן, אפשר ללמוד מהקל וחומר רק על ודאי פיקוח נפש שדוחה את השבת, אבל לא על ספק פיקוח נפש.

9. יסודות תורה שבעל פה

- א. אנשי כנסת הגדולה הם מאה ועשרים נביאים וזקנים שהיו בתחילת ימי הבית השני.
העולים מהגולה לא ידעו לדבר בלשון הקודש, והיה צורך לקבוע בעבורם מבנה תפילה ונוסח אחיד.
(עמ' 11)
- ב. התקנה: תוקעים בשופר ביום טוב של ראש השנה שחל בשבת בכל מקום שיש בו בית דין [הערה למערך: לקבל תקנות נוספות של רבן יוחנן בן זכאי].
המטרה: לשמר בלב עם ישראל את זכרו של המקדש. אָנּוּ: לעורר את הכמיהה אל בית המקדש. אָנּוּ: לכוון אורחות חיים רוחניים ללא מקדש.
(עמ' 15)
- ג. התוקף של תקנות חכמים מבוסס על הסכמת עם ישראל.
דוגמה: רבנו גרשום גזר חרם על מי שנושא שתי נשים, והחרם התקבל כמו איסור תורה בקהילות שקיבלו עליהן חרם זה.
[הערה למערך: לקבל כל תקנה של חכמים].
(עמ' 56-57)

פרק ראשון

על הנבחן לענות על שתיים מן השאלות 10–15.

בקיאות (ללומדים 8 דפי גמרא ורש"י)

10. נישואי מרב ונישואי מיכל לדוד (דף יט, ע"ב)

א. שאול המלך התחייב שלמי שיכה את גלית הפלשתי הוא יתן עושר גדול וגם יתן לו את בתו לאישה. דוד הרג את גלית וקידש את מרב בכסף ששאול הבטיח לו ולא נתן כסף קידושין ממש. אלה קידושי טעות כי הם קידושין במלווה, והמקדש במלווה אינה מקודשת.

ב. – שאול סבר שמיכל אינה מקודשת לדוד אף שדוד הוסיף למלווה גם מאה ערלות פלשתים השוות פרוטה, כי המקדש אישה במלווה ופרוטה עיקר דעתו של המקדש היא לקדשה במלווה, שהוא סכום חשוב יותר מאשר הפרוטה.

– שאול סבר שמיכל אינה מקודשת לדוד אף שדוד הוסיף למלווה גם מאה ערלות פלשתים והמקדש במלווה ופרוטה דעתו על הפרוטה, כי מאה ערלות פלשתים אינן שוות פרוטה, ונמצא שדוד קידש במלווה – והמקדש במלווה אינה מקודשת.

[הערה למעריך: על התלמיד להסביר את דעתו של שאול על פי אַחַד מן ההסברים שבגמרא.]

ג. על פי רבי יוסי דוד קידש את מרב כראוי, ואם כן קידושי מרב לעדריאל נעשו בעבירה של קידושי אשת איש.

11. העונש של אבנר וקינת דוד עליו (דף כ, ע"א)

א. – אבנר נענש כי הוא היה צריך למחות בשאול כשהלך להרוג את נוב עיר הכוהנים ולא מיחה בו.

– אבנר נענש כי הוא המליך את איש בושתי על ישראל ועיכב את מלכות דוד על כל ישראל למשך שנתיים וחצי.

ב. (1) רב יהודה בשם רב קורא את הפסוק עם סימן קריאה בסופו, ואילו רבי יצחק קורא את הפסוק עם סימן שאלה בסופו.

(2) לפי רב יהודה בשם רב – דוד קונן על אבנר: "יִדְּךָ לֹא אֶסְרֹת וְרָגְלֶיךָ לֹא לְנַחֲשֵׁתִים הִגְשִׁי", כלומר אדם חשוב היית אצל שאול והייתה לך אפשרות למחות בו, ומדוע לא מחית בו? ומפני שלא מחית בו, לכן "פִּנְפּוּל לְפָנַי בְּנֵי עֹלָה נִפְלְתָּ".

לפי רבי יצחק – דוד קונן על אבנר: "יִדְּךָ לֹא אֶסְרֹת וְרָגְלֶיךָ לֹא לְנַחֲשֵׁתִים הִגְשִׁי", כלומר לא נהגת כאדם חשוב [או: כאדם שאינו חשוב – הגהות הב"ח] אלא מחית בשאול בכל כוחך; ואם כן, מדוע "פִּנְפּוּל לְפָנַי בְּנֵי עֹלָה נִפְלְתָּ"?

12. פרשת המלך ומינוי מלך (דף כ, ע"ב)

א. מותר למלך לקחות את הבנים והבנות של העם לצרכיו ["אֵת בְּנֵיכֶם יִקַּח וְשָׁם לוֹ בְּמִרְכָּבָתוֹ וּבְפָרְשָׁיו וְרָצוּ לְפָנָיו מִרְכָּבָתוֹ. וְלִשְׁוֹם לוֹ שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְלַחֲרֹשׁ חֲרִישׁוֹ וְלִקְצָר קְצִירוֹ וְלַעֲשׂוֹת כָּלֵי מַלְחָמָתוֹ וְכָלֵי רָבּוֹ. וְאֵת בְּנוֹתֵיכֶם יִקַּח לְרִקְחוֹת וְלְטַבָּחוֹת וְלֵאפוֹת" – שמואל א, ח, יא-יג].

[הערה למעריך: לקבל גם תשובות אחרות המבוססות על המשך הפרק בשמואל שם.]

ב. הבקשה של זקני הדור הייתה "כהוגן" כי היא הייתה לצורך המשפט והענשת הסרבנים. הבקשה של עמי הארץ נחשבת קלקול כי היא הייתה כדי שהמלך יצא בראשם ויילחם את מלחמותיהם ועליו יוכלו לסמוך בעניין זה, והיה עליהם לבטוח בה'.

ג. (1) להעמיד להם מלך, להכרית זרעו של עמלק, לבנות להם בית הבחירה.

(2) – על פי הפסוקים (דברים, י"ב, י"ז-י"א): "והניח לכם מכל איביכם... והיה המקום אשר יבחר ה'... – משמע שבניית בית הבחירה היא רק לאחר המנוחה מכל האויבים, ובהם עמלק.

– בנוגע לדוד המלך כתוב (שמואל ב, ז', א'-ב'): "ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב... ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים [וארון הא-להים ישב בתוך היריעה]" – דוד ביקש לבנות את בית הבחירה רק לאחר המנוחה מן האויבים, ובהם עמלק.

[הערה למעריך: על התלמיד להסביר אַחַת מן הראיות.]

עיון (ללומדים 6.5 דפי גמרא בתוספת עיון במקורות)13. פסולי עדות – אסמכתא, הגרלות והימורים

- א. (1)** הרב עובדיה הדאיה פסק שמותר להשתתף בהגרלת מפעל הפיס. הראיה: על פי הרמ"א, משחק בקוביא פסול לעדות רק כאשר זו האומנות שלו ואין לו אומנות אחרת. אבל אם מי שמשתתף בהגרלת מפעל הפיס יש לו אומנות אחרת – מותר לו להשתתף.
- (2)** אכן משחק בקוביא שיש לו אומנות אחרת אינו פסול לעדות, אבל בכל מקרה הוא עובר על איסור גזל מדבריהם מטעם אסמכתא.
- ב. –** חשש גזל במשחק בקוביא נובע מאופי המשחק שבו כל הכסף מונח על השולחן וכל אחד בטוח שיקבל את כספו בתוספת רווח, ולכן אינו מקנה את הכסף בלב שלם. אולם בהגרלה במפעל הפיס קונה הכרטיס יודע שלא יקבל את כספו בחזרה אבל הוא מקווה שבזכות הכרטיס שקנה הוא יזכה ברווח (בעתיד), ודומה לכל משקיע בעסק שמקווה להרוויח מהשקעתו, ואין בזה חשש גזל.
- כרטיס הגרלה של מפעל הפיס שווה כסף, ואפשר למכור אותו לאחרים, ולכן אינו דומה למשחק בקוביא שנאסר על פי השו"ע.

14. שמיטה ואוצר בית דין

- א. (1)** הבעיה היא שאסור לבעל הפירות למכור את הפירות לכוהן משום שאסור לסחור בפירות שביעית [ללאכלה ולא לסחורה].
- (2)** איסור סחורה בשביעית הוא כאשר המכירה היא בשוק ולא כאשר המכירה היא חד־פעמית ובאופן אקראי. (דף כו, ע"א, ותוד"ה "ימכרו")
- ב. (1)** מותר לפועלים העושים מלאכה מטעם בית הדין לעשות את כל המלאכות הנצרכות ללא כל שינוי אף שמלאכות אלה אסורות מן התורה לאדם פרטי.
- (2)** אדם פרטי העושה מלאכות בשביעית מבליט בכך את הבעלות שלו על הפירות וסותר את היות הפירות הפקר. לעומת זאת פועלים העושים מלאכות בשביעית מטעם בית הדין עושים כן בעבור כל הציבור ומבליטים בכך דווקא את היות הפירות הפקר.

15. הודף

- א. מקרה א –** העובר לא הוציא עדיין את ראשו.
מקרה ב – העובר הוציא את ראשו.
- כאשר העובר לא הוציא עדיין את ראשו מותר להציל את היולדת על ידי הריגת העובר כי הוא מסכן את היולדת, והוא כמו רודף שרודף אחריה להורגה.
- ב. (1)** אין להתיר בנוגע לעובר זה את הלאו "לא תרצח" כי לא התיר את עצמו למיתה שהרי לא עשה כלום, ואין הוא אחראי לרדיפת אמו אלא "זהו טבעו של עולם".
- (2)** כי לפני שיצא לאוויר העולם אין בנוגע אליו חיוב "לא תרצח".